

МОВНІ ПОТРЕБИ ЗДОБУВАЧІВ ТРЕТЬОГО РІВНЯ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ НАУКОВОЇ ПІДГОТОВКИ В УКРАЇНІ

LANGUAGE NEEDS OF THIRD-LEVEL EDUCATION STUDENTS IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC TRAINING IN UKRAINE

Стаття присвячена аналізу мовних потреб здобувачів третього рівня освіти «доктор філософії», визначенню їх основних детермінант та перешкод у опануванні іноземної мови. Якісна та усебічна підготовка наукових кадрів є запорукою довготривалого соціально-економічного розвитку держави. Вплив негативних факторів, зокрема існування у реаліях повномасштабної війни, зумовлює необхідність пошуку можливостей для збереження та подальшої розбудови інтелектуального, інноваційного та науково-дослідницького потенціалу країни та подолання існуючих проблем з недостатньою залученістю та відсутністю мотивації молоді обирати науку як майбутню діяльність, скороченням наукових кадрів та зниженням якості їх підготовки. Зважаючи на глобалізаційні процеси у науковій діяльності і необхідність активної міжнародної взаємодії науковця у сфері медицини для успішної академічної кар'єри, особливої уваги вимагає якість іншомовної підготовки у аспірантурі та визначення мовних потреб здобувачів освіти. Основні запити, пов'язані з використанням мови, визначаються науково-дослідницькою діяльністю та її фаховою спрямованістю. Для усіх аспірантів спільними чинниками потреб мовної компетентності є необхідність в опрацюванні, аналізі та використанні фахової інформації у своїй галузі дослідження, висвітленні та презентації результатів наукової роботи, що потребує посиленого акценту на формуванні умінь та навичок роботи з фаховою літературою, написання академічних робіт. Мовні потреби визначаються також індивідуальним науковим профілем здобувача освіти, напрямком та тематикою дослідження, характером інших видів наукової діяльності, окрім науково-дослідницької, до яких він залучений, особистісні характерологічні та психологічні риси, рівень володіння іноземною мовою та розвиненість різних мовних компетенцій, досвід вивчення та сфера використання іноземних мов, власні потреби, мотиви та уподобання. Основними перешкодами та проблемами у розбудові іншомовних компетентностей в аспірантурі є різноманітність навчального середовища, втрата мови, а особливо комунікативної іншомовної компетентності як наслідок недостатніх можливостей застосування вже сформованих мовних навичок.

Ключові слова: іншомовна підготовка, іноземна мова, англійська мова, аспіранти, «доктор філософії», аспірантура, мовні потреби.

The article is devoted to analyzing the language needs of third-cycle education candidates for the degree of Doctor of Philosophy, focusing on identifying the main determinants of these needs and obstacles related to mastering a foreign language. High-quality and comprehensive training of research personnel is a key factor for the country's sustainable long-term socio-economic development. The impact of negative factors, particularly existence amid the realities of a full-scale war, necessitates seeking opportunities to preserve and further develop the country's intellectual, innovative, and research potential, as well as to address existing challenges such as insufficient engagement and lack of motivation among youth to pursue science as a future career, the reduction of scientific personnel, and the decline in the quality of their training. In light of globalization in scientific activity and the necessity for active international collaboration of medical researchers for a successful academic career, special attention should be given to the quality of foreign language training at the postgraduate level and to identifying the language needs of graduate students. The primary language needs related to language use are shaped by research activities and their specific professional focus. For all postgraduate students, common factors determining language competence needs include the necessity to process, analyze, and utilize professional information in their research field, as well as to report and present research findings. This, in turn, calls for increased emphasis on developing skills in working with specialized literature and writing academic papers. Language needs are also determined by the individual scientific profile of the postgraduate student, the research area and topic, the nature of other scientific activities beyond research in which they are involved, personal characterological and psychological traits, the level of foreign language proficiency and development of various language competencies, experience in learning and using foreign languages, as well as personal needs, motives, and preferences. The main obstacles and challenges in developing foreign language competencies during postgraduate studies include the heterogeneity of the learning environment, language attrition – particularly of communicative foreign language competence – as a consequence of insufficient opportunities to use already acquired language skills.

Key words: foreign language training, foreign language, English language, postgraduate students, Doctor of Philosophy, postgraduate studies, language needs.

УДК 37.091:81'42:37.013
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/83.2.24>

Машкіна О.М.,
канд. філол. наук, доцент,
ст. науковий співробітник (філологія,
лінгвістика та переклади) наукового
відділу освітньо-інформаційних
технологій
Державної наукової установи
«Центр інноваційних технологій
охорони здоров'я» Державного
управління справами

Шестак Н.В.,
мол. науковий співробітник
(бібліотечна справа) наукового відділу
освітньо-інформаційних технологій
Державної наукової установи
«Центр інноваційних технологій
охорони здоров'я» Державного
управління справами

Глабець С.П.,
мол. науковий співробітник
(методи навчання) наукового відділу
освітньо-інформаційних технологій
Державної наукової установи
«Центр інноваційних технологій
охорони здоров'я» Державного
управління справами

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Переорієнтація з сільськогосподарської та індустріальної моделей економіки на економіку засновану на знаннях [10, с. 21] вимагає збереження і розбудови наукового потенціалу країни, в контексті яких якісна підготовка

аспірантів як першої ланки наукових кадрів є запорукою відновлення та розбудови інтелектуального та науково-дослідницького ресурсу країни, а отже і міцного фундаменту її економічного розвитку. Проблеми пострадянського реформування науки і освіти, пандемія та реалії воєнного часу стали викликом для наукових можливостей нашої

держави. Досліджуючи вплив війни на академічну успішність, сприйняття та мотивацію аспірантів-медиків в Україні, Kuchyn I., Bielka K., Lymar L., et al. зафіксували зокрема психологічні труднощі, переривання дослідницької діяльності через руйнування інфраструктури та втрату даних, неможливість доступу до необхідних ресурсів, фінансові труднощі, що часто призводить до пріоритету виживання над освітою, що нерідко зумовлює збільшення тривалості або незавершеності академічної траєкторії [12]. На проблеми у науці вказується також у «Стратегії людського розвитку», де відмічається кількісне і якісне зниження наукового потенціалу країни, невмотивованість випускників закладів вищої освіти обирати науку як сферу для продовження кар'єри в Україні, а також загрозлива тенденція до постаріння наукових кадрів [7]. Дослідники в тому числі звертають увагу на такі негативні тенденції у науці, як зниження рівня наукомісткості ВВП України з 0,75% (у 2010 році) до 0,41% (у 2020 році), суттєве скорочення кількості працівників, які здійснюють науково-дослідну діяльність, значною мірою за рахунок зниження кількості науковців (у 2,5 раза); вказують на асиметрію між фінансуванням фундаментальних досліджень та науково-технічних розробок на користь останніх, що своєю чергою не дозволяє достатньою мірою накопичити необхідний емпіричний досвід для здійснення наукових відкриттів [6, с. 183]. Таким чином, підготовка наукових кадрів є гострою та актуальною проблемою для сучасної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання досвіду опанування та вдосконалення мовних навичок протягом навчання в аспірантурі знайшло висвітлення у працях Álvarez I., Montoro C., Medeiros A., Kelly D., Hazard A., Harapko V.; аналізу мовних потреб аспірантів присвячена робота Yuvayaran F., Bilginer H., дослідження Khan J., Fareed M., Khan Z., Akhter H.; роль мов у навчанні докторів філософії вивчали Araújo e Sá M. H., Hu A., Pinto S., Wang L. Особливості навчання здобувачів рівня «доктор філософії» досліджували Herasymenko L., Muravska S.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аспірантура є початковою ланкою наукової системи. В цей період здобувачі наукового ступеня переходять від навчання до самостійної наукової роботи. Саме в аспірантурі майбутні науковці отримують перші навички наукової діяльності, зокрема розбудовують критичне мислення, набувають досвід академічного письма та спілкування у науковому середовищі. Дослідники Мар'яно Я. Г. та Огреніч М. А. метою аспірантури вважають підготовку кваліфікованих наукових кадрів, здатних проводити наукові дослідження, самостійно ставити цілі та вирішувати актуальні наукові проблеми, адекватно сприймати наукові

досягнення відповідних вчених, презентувати свої знання науковій спільноті в усьому світі [4, с. 105]. Навчання в аспірантурі передбачає ведення наукової діяльності, що своєю чергою вимагає залучення у іншомовну комунікацію на багатьох рівнях, зокрема, спілкування з іноземними колегами у визначених науковою діяльністю комунікативних ситуаціях. Таким чином, знання іноземної мови, а особливо англійської, роль якої як міжнародної у науковій сфері є загальновизнаним фактом, виступає як одна з невід'ємних складових професійної компетентності сучасного науковця будь-якого профілю і є запорукою подальшої успішної академічної кар'єри.

Однією з найістотніших ознак вивчення іноземної мови у здобувачів освіти в аспірантурі є її фахова спрямованість. Розвиток сучасної медицини неможливий без постійної усебічної міжнародної співпраці: спільних науково-дослідницьких проєктів, конференцій, обміну клінічними протоколами, адаптації та поширення успішних лікувальних практик тощо. Спільної взаємодії фахівців потребують також і глобальні проблеми у сфері медицини: нові та рідкісні захворювання, пандемії. Колективного вирішення вимагатимуть і нові етичні виклики у медицині, пов'язані з розвитком прогресу. Вище зазначене означає, що сучасному науковцю у сфері медицини недостатньо володіти знаннями загальної англійської, а необхідно мати високий рівень саме фахової іноземної мови. Отже, вивчення мовних потреб аспірантів у сфері медицини є актуальним завданням сучасної науки. З-поміж іншого, важливо систематизувати основні чинники мовних потреб здобувачів рівня освіти «доктор філософії», визначити основні проблеми та виклики, з якими можуть стикатися аспіранти під час навчання та наукової діяльності, визначити пріоритетні компетентності для майбутніх науковців.

Мета статті. Визначити основні детермінанти мовних потреб аспірантів, пріоритетні мовні навички майбутніх науковців у сфері медицини як особливої категорії здобувачів освіти і виокремити характерні для них проблеми та перешкоди у вивченні іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення і застосування іноземної мови у період навчання в аспірантурі детерміновано як фахом здобувача третього рівня освіти, так і самою науковою діяльністю. Також слід враховувати, що вивчення іноземної мови в інституційному контексті пов'язане зі структурними обмеженнями, до яких відносяться обмежений час контакту та відсутність соціалізації в мові через існуючу спільноту, яка розмовляє мовою, що вивчається [9, с. 45].

У широкому розумінні наукова діяльність є діяльністю, яка має інтелектуально-творчий характер і спрямована на здобуття та застосування нових одержаних знань і може бути поділена на

наступні види: науково-дослідна діяльність, науково-організаційна діяльність, науково-інформаційна діяльність, науково-педагогічна діяльність, науково-допоміжна діяльність, кожна з яких має свої специфічні функції, завдання та результати роботи [1]. Основним видом наукової діяльності для здобувачів третього рівня освіти є науково-дослідна діяльність. Застосування іноземної мови у науково-дослідній діяльності залежить від багатьох факторів, зокрема має значення рівень володіння мовою, який, хоча і має бути унормованим для усіх вступників до аспірантури, але на практиці може варіюватися і часто є неоднорідним; характер дослідження, що може визначати рівень міжнародної взаємодії, а отже і частотність використання іноземної мови як в усній, так і в письмовій комунікації.

Спільним для застосування іноземної мови у науково-дослідній діяльності усіх аспірантів є пошук та аналіз існуючої інформації з досліджуваного питання та презентація результатів дослідження, що актуалізує такі навички, як наукове читання та академічне письмо. Дослідження потреб в академічному письмі серед турецьких аспірантів Yuvayuran F. та Bilginer H. виявило, що найскладнішою дослідницькою роботою для здобувачів освіти є власне написання дисертації, а з видів діяльності на майбутніх курсах з академічного письма вони надають перевагу тим, що спонукатимуть їх до написання довгих академічних робіт, перегляду та аналізу прикладів академічного письма (наприклад, дисертацій, наукових статей) та вдосконаленню навичок академічного письма [15, с. 602].

Залежно від особливостей роботи конкретного аспіранта, він може бути залучений до, наприклад, науково-організаційної чи науково-інформаційної діяльності з акцентом на комунікативних аспектах іноземної мови. Таким чином, попри спільні для всіх здобувачів третього рівня освіти мовні потреби в науковому читанні та академічному письмі, слід враховувати, що інші мовні запити можуть суттєво відрізнятися, залежно від індивідуального наукового профілю. Це, своєю чергою, варто відображати в змісті навчальних програм, зокрема шляхом їхньої індивідуалізації та можливістю диференційованого підходу.

Дослідження Álvarez I. et al., присвячене вивченню формального, неформального та інформального (спонтанного, позасистемного) досвіду вивчення мов аспірантами у Великій Британії, яке включало широкомасштабне опитування з подальшим проведенням напівструктурованих інтерв'ю, показало, що мовні потреби та інтереси аспірантів майже не задовольняються через обмежені інституційні можливості формального вивчення мови, при тому, що більшість студентів-дослідників зацікавлені в покращенні своїх мовних навичок, зокрема третина учасників опитування вказали на те, що їхні дослідження могли б бути

більш якісними або іншими, якби вони мали кращі мовні навички, зокрема кращі навички академічної англійської мови [8, с. 683].

Harapko V., з іншого боку, у своїй роботі «Developing English language competence in an academic environment for PhD-students» вказує на дефіцит саме комунікативних компетентностей, попри встановлений у теорії післядипломної освіти імператив компетентнісного підходу, оскільки на практиці комунікативні компетентності не спрямовані на процес включення аспірантів у професійну культуру [9, с. 45].

Щодо вибору іноземної мови аспірантами в Україні, на жаль, немає офіційної статистики, але найбільш виучуваними мовами загалом є англійська, польська, німецька, французька, іспанська, угорська та турецька [16]. У роботі Álvarez I. et al. мовами, які обирали британські аспіранти для вивчення були переважно французька, німецька, англійська та іспанська, а причини вивчення розподілилися порівну між цілями, пов'язаними з дослідженнями, і особистими інтересами, зокрема такими як задоволення і дозвілля [8, с. 683].

Важливу роль у вивченні іноземної мови протягом навчання в аспірантурі відіграють і особисті фактори здобувачів освіти: риси особистості, психологічний стан, мотивація. Також варто враховувати і те, що аспірантура є для здобувача освіти перехідним, певною мірою кризовим періодом, у які, як слушно зауважують дослідники «виникають нові мотиви, ціннісні орієнтації, потреби та інтереси, а на їхній основі перебудовуються якості особистості та основні моменти взаємодії індивіда та суспільства» [2, с. 35]. Аспірантура може одночасно бути і результатом таких змін, і їх детермінатою. На думку Лавринюк О. та Кириченко В., «на характер мотивів до навчальної діяльності здобувачів освіти значно впливає мотивація (як внутрішня, так і зовнішня), спрямованість, осмисленість, задоволення процесом та чіткі цілі» [2, с. 39]. Навчання в аспірантурі переважно є осмисленим вибором дорослої людини, а «дорослі приходять продовжувати навчання, маючи вже набуті знання, досвід, сформовані компетентності та певний рівень іноземної мови» [3, с. 98]. У дорослих людей може суттєво відрізнятися досвід навчання – бути позитивним або негативним, що може впливати на сприйняття та засвоєння матеріалу, рівномірність рівня розвитку різних навичок, переважання різних ситуацій застосування іноземної мови у минулому, сформовані навчальні звички, плани використання іноземної мови у майбутньому, швидкість сприйняття, засвоєння та забування матеріалу тощо. Отже, оскільки оволодіння іноземною мовою залежить від віку, досвіду, мотивації та вкладень [14, с. 2], при вивченні іноземної мови в аспірантурі особливості навчання саме цієї вікової категорії мають бути враховані.

Суттєвою для здобувачів освіти третього рівня є і проблема забування та збереження іноземної мови, адже, навіть якщо здобувач освіти вступив до аспірантури з високим рівнем сформованості мовних навичок, існує ймовірність їх поступової втрати через брак часу, спілкування тощо. І, оскільки, вивчення мови та її виснаження, втрата мають тісний зв'язок з мотивацією, а безперервна мовна освіта та високий вихідний рівень мови сприяють утриманню знань [13, с. 31-34], протягом навчання в аспірантурі особливої ролі набуває самостійна робота, яка дозволяє вдосконалювати навички і уміння іншомовного науково-професійного спілкування, набутих в аудиторії під керівництвом викладача [5, с. 151].

Дослідники також наголошують на необхідності залучати всі зацікавлені сторони і використовувати наявні інструменти для покращення навчання і досягнення бажаних цілей [11, с. 301].

Не менш важливо зазначити, що на інтереси та мовні потреби аспірантів впливає і їх спеціалізація. Якщо створення відносно гомогенного мовного середовища з точки зору напрямку професійної тематики для студентів медичного фаху в університеті є цілком здійсненним завданням, то в аспірантурі, зважаючи на значно меншу кількість здобувачів освіти та вузьку спеціалізацію кожного аспіранта, необхідно більше можливостей для індивідуалізації навчання та диференційованого підходу.

Висновки. Отже, спільними чинниками, які визначають мовні потреби аспірантів, є здійснення науково-дослідницької діяльності у сфері медицини, що передбачає пошук та аналіз інформації, презентацію результатів дослідження в усній та письмовій формах, а отже і пріоритетність таких компетенцій, як наукове читання та академічне письмо; вікові особливості – аспіранти є дорослими сформованими людьми, які не тільки мають досвід навчання загалом, в тому числі і досвід вивчення іноземних мов, але й краще усвідомлюють свою мотивацію, власні потреби та переваги у навчанні. Серед чинників, які є індивідуальними для аспірантів, можна назвати особливості індивідуального наукового профілю, а саме характер наукової діяльності, до якої залучений здобувач освіти, напрямок та тематику дослідження, рівень володіння іноземною мовою, індивідуальні особливості, потреби та плани. До найбільш значущих проблем належать: негомогенне середовище вивчення іноземної мови, недостатність або відсутність мовного середовища і, як наслідок, незадоволення комунікативних потреб, що призводить до втрати мовних навичок. Отже мовні потреби аспірантів полягають у необхідності особливої уваги до навичок академічного письма, наукового пошуку, створення постійного мовного середовища та запобіганні втратам іноземної мови.

В перспективі актуальними напрямками подальших наукових розвідок можуть стати розробка, вдосконалення та впровадження ефективних методик навчання іноземної мови в аспірантурі за професійним спрямуванням, в тому числі підвищення можливостей диференційованого навчання; а також дослідження проблеми публікаційної активності та більш інтенсивного залучення українських науковців до міжнародного академічного середовища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Голук В. Я., Луценко І. С., Нагорна І. І. Сучасні тенденції та специфіка науково-дослідної діяльності. *Економіка та суспільство*, 2022, вип. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-32>.
2. Лавринюк О., Кириченко В. Мотивація до навчальної діяльності: аналіз сучасних теорій. *Журнал соціальної та практичної психології*, 2023, № 1, с. 34–39. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-2023-1-6>.
3. Лашук Н., Гречок Л., Кормільцина С. До питання іншомовної підготовки в системі неперервної освіти. *Освітнологічний дискурс*, 2021, № 2(33), с. 91–104.
4. Мар'яно Я. Г., Огреніч М. А. Сутність викладання англійської мови в аспірантурі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2021, № 201, с. 104–108. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-201-104-108>.
5. Огреніч М. А. Зміст навчання англійської мови в аспірантурі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2021, № 198, с. 149–152.
6. Поліщук Є., Воронікова А., Воронікова М., Нагорна О. Фінансування науково-дослідної діяльності молодих учених в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 2021, № 2(26), с. 181–189. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-2\(26\)-181-189](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-2(26)-181-189).
7. Стратегія людського розвитку, затверджена Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 р. «Про Стратегію людського розвитку»». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n11>.
8. Álvarez I., Montoro C., Medeiros A., Kelly D., Hazard A. Language learning experiences of postgraduate research students in the UK. *The Language Learning Journal*, 2020, vol. 48, no. 5, pp. 672–684. DOI: <https://doi.org/10.1080/09571736.2020.1724186>.
9. Harapko V. Developing English language competence in an academic environment for PhD-students. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 2020, вип. 2(47), с. 43–46. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2020.47.43-46>.
10. Iurchenko M., Ponomarenko M. Ukrainian Educational and Scientific Potential After the Full-Scale Invasion: Socioeconomic Challenges and Prospects. *SocioEconomic Challenges*, 2025, vol. 9, no. 1, pp. 21–38. DOI: [https://doi.org/10.61093/sec.9\(1\).21-38.2025](https://doi.org/10.61093/sec.9(1).21-38.2025).
11. Khan J., Fareed M., Khan Z., Akhter H. Exploring English language learning needs of Pakistani ESL postgraduate research students: A qualitative study. *Academy of Education and Social Sciences Review*, 2023, vol. 3, no. 3, pp. 298–309. DOI: <https://doi.org/10.48112/aessr.v3i3.548>.

12. Kuchyn I., Bielka K., Lyman L. et al. Academic performance, perceptions, and motivations of medical PhD students in Ukraine during wartime: a mixed methods study. *BMC Medical Education*, 2024, vol. 24, no. 1, article 1421. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12909-024-06400-3>.

13. Mican A., McQueen J. M., Brehm L., Lemhöfer K. Individual differences in foreign language attrition: a 6-month longitudinal investigation after a study abroad. *Language, Cognition and Neuroscience*, 2023, vol. 38, no. 1, pp. 11–39. DOI: <https://doi.org/10.1080/23273798.2022.2074479>.

14. Tracy-Ventura N., Huensch A., Katz J., Mitchell R. Is Second Language Attrition Inevitable After Instruction

Ends? An Exploratory Longitudinal Study of Advanced Instructed Second Language Users. *Language Learning*, 2024, pp. 1–35.

15. Yuvayapan F., Bilginer H. Identifying the needs of postgraduate students: The first step of academic writing courses. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 2020, vol. 16, no. 2, pp. 595–611. DOI: <https://doi.org/10.17263/jlls.759260>.

16. Yashnyk M. Level of proficiency in English and other foreign languages in Ukraine: results of quantitative sociological research conducted in December 2022. *Press release*. 2023. Available from: <https://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1210&page=1&t=10>.